

Δημήτριος Εϋθ. Κουτρούμπας

Η ΣΤΑΣΗ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΗΝ ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΤΕΧΝΗ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΠΟΧΗ ΤΟΥ ΚΑΤΩΝΟΣ ΤΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ*

Είναι γνωστό ότι η εποχή πού έζησε ο Κάτων ο Πρεσβύτερος (234-149 π.Χ.) υπήρξε αποφασιστική γιά τήν επιβίωση τής Ρώμης καί τήν επιβολή τής δυνάμεώς της στό χώρο τής Μεσογείου. Στήν περίοδο αυτή έμπίπτουν ή θανάσιμη πάλη έναντίον του 'Αννίβα καί οί σκληροί πόλεμοι κατά τής Μακεδονίας, πού λήγουν ένα μόλις χρόνο αργότερα (148 π.Χ.) μέ τήν οριστική της συντριβή. Μέσα στό 'ίδιο διάστημα υποτάσσεται ή 'Εντεϋθεν τών 'Αλπεων Γαλατία καί ή 'Ισπανία, τελειώνει νικηφόρα γιά τή Ρώμη ό πόλεμος έναντίον του 'Αντίοχου Γ' τής Συρίας καί αρχίζει ό τρίτος Καρχηδονιακός πόλεμος (έργο σχεδόν αποκλειστικά του Κάτωνος), ό όποιος έληξε μετά τρία χρόνια μέ τήν καταστροφή τής Καρχηδόνας, πού συμπίπτει χρονικά μέ τήν καταστροφή τής Κορίνθου καί τήν οριστική ύποταγή τής 'Ελλάδος (146 π.Χ.).

Η ίδια αυτή εποχή υπήρξε έξ ίσου αποφασιστική γιά τήν πορεία του ρωμαϊκού πνεύματος σέ όλες του τίς εκφάνσεις, άφου τότε μπαίνουν οί βάσεις τών ρωμαϊκών γραμμάτων καί τεχνών, γεγονός πού υπήρξε άποτέλεσμα τής άμεσης γνωριμίας, μιμήσεως καί άντιπαράθεσης πρós τά δημιουργήματα του έλληνικού πνεύματος. Τούτο είχε διαπιστωθή ήδη από τήν εποχή εκείνη:

*Poenico bello secundo Musa pinnato gradu
intulit se bellicosam in Romuli gentem feram.*

[Κατά τό δεύτερο Καρχηδονιακό πόλεμο (218-201 π.Χ.) ή Μούσα εισέβαλε μέ φτερωτό βήμα στό πολεμικό άγριο γένος του Ρωμύλου],

έγραψε ό ποιητής του δευτέρου αιώνος π.Χ. Πόρκιος Λίκινος¹, ό δέ 'Οράτιος μαρτυρεί:

*Craecia capta ferum victorem cepit et artes
intulit agresti Latio.*

[Η ύποταγείσα 'Ελλάδα αίχμαλώτισε τόν άγριο νικητή καί εισήγαγε τίς τέχνες στό άγροϊκό Λάτιο]²

* 'Ανακοίνωση στό IB' Διεθνές Συνέδριο Κλασσικής 'Αρχαιολογίας ('Αθήναι, 4-10 Οκτωβρίου 1983).

1. Βλ. *Gell.* 17, 21, 45.

2. *Hor. Epist.* 2, 1, 156-7.

Μέ άλλα λόγια μόνο από τήν εποχή αὐτή μπορούμε οὐσιαστικά νά μιλάμε γιά ρωμαϊκή λογοτεχνία καί τέχνη, χωρίς αὐτό βέβαια νά σημαίνει ὅτι κατά τούς προηγούμενους αἰῶνες δέν ὑπῆρχαν στή Ρώμη κάποιες μορφές τῶν πνευματικῶν αὐτῶν ἐκδηλώσεων. Εἰδικά δέ στὸν τομέα τῆς τέχνης πρὶν ἀπ' τὸ 200 π.Χ. θεωρεῖται ὅτι «ἡ Ρώμη ἦταν ἐπαρχία τῆς ἐτρουσικῆς καί τῆς ἐλληνικῆς τέχνης»³. Γιατί ἡ μέχρι τότε τέχνη στή Ρώμη δέν ἀποτελοῦσε φυσικὴ καί ἀνεξάρτητη ἐξέλιξη μιᾶς ἰθαγενοῦς τέχνης, ἀλλὰ εἶχε δεχθῇ ἰσχυρές ἐπιδράσεις ἀπὸ τὶς δύο προοδευμένες γειτόνισσές της, τὴν ἐτρουσικὴ (τυρρηνικὴ) καί τὴν ἐλληνικὴ τέχνη, μέ τὶς ὁποῖες ἱστοικοπολιτιστικές συνθήκες τὴν ἔφεραν πρῶιμα σέ ἐπαφή⁴. Δεδομένου δέ ὅτι καί ἡ ἐτρουσικὴ τέχνη θεωρεῖται ὅτι δέχτηκε πολλές ἐλληνικὲς ἐπιδράσεις, μπορεῖ κανεὶς νά πῇ ὅτι καί οἱ προηγούμενες φάσεις τῆς τέχνης στή Ρώμη ἔφεραν ἐλληνικὴ σφραγίδα. Ἀκόμη καί τὸ γνωστὸ σύμβολο τῆς Ρώμης, ἡ χάλκινη λύκαινα τοῦ Καπιτωλίου, θεωρεῖται ἀπὸ τούς εἰδικούς ὅτι ἔχει ἔντονα ἐλληνικὰ στοιχεῖα^{4α}.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῶν πολέμων ἐναντίον τοῦ Πύρρου καί τῶν Ταραντίνων, πού ἔληξαν τὸ 272 π.Χ. μέ τὴν κατάληψη τοῦ Τάραντος⁵, καί ἐναντίον τῶν Καρχηδονίων (Α' καί Β' Καρχηδονιακοὶ πόλεμοι) οἱ Ρωμαῖοι ἔχχαν τὴν εὐκαιρία νά γνωρίσουν ἀπὸ πρὶο κοντὰ στὶς κατακτηθεῖσες πόλεις τὸν πλοῦτο καί τὴν ὠραιότητα τῶν ἐλληνικῶν ἔργων τέχνης, πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα μετέφεραν στή Ρώμη, ἰδίως μετὰ τὴν κατάληψη τῶν Συρακουσῶν τὸ 212 π.Χ.

Περὶσσότερο ἀποφασιστικὴ γιά τὴ ρωμαϊκὴ τέχνη ὑπῆρξε ἡ ὑποταγὴ τῆς Μακεδονίας καί τῆς λοιπῆς Ἑλλάδος, ἀπὸ ὅπου οἱ Ρωμαῖοι ἐσύλησαν καί μετέφεραν στὴν Ἰταλία ἀμύθητους πνευματικούς καί καλλιτεχνικούς θησαυρούς, μετὰξὺ τῶν ὁποίων ἔργα τῶν μεγαλυτέρων Ἑλλήνων γλυπτῶν, ζωγράφων καί ἀγγειοπλαστῶν τῆς κλασσικῆς ἐποχῆς. Οἱ Ρωμαῖοι στρατηγοὶ καί ἀξιωματοῦχοι στόλισαν τὴν πρωτεύουσα, ἀλλὰ καί τὰ σπίτια τους, πλουτίζοντας ἔτσι τὶς ἰδιωτικὲς συλλογές, πού εἶχαν γίνει τοῦ συρμοῦ στή Ρώμη.

Ὅμως καί στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἀποδείχτηκε ἡ ὀρθότητα τοῦ

3. Βλ. Karl Schefold, *Römische Kunst als religiöses Phänomen*, Reinbek bei Hamburg 1964, σ. 11.

4. Μέ τούς Ἑλληνες π.χ. ἐκτός ἀπὸ τὶς πνευματικὲς σχέσεις (παραλαβὴ ἀλφαβήτου, δάνειες λέξεις, ἐπίδρασι τῆς ἐλληνικῆς μυθολογίας, τῆς τέχνης καί τοῦ δικαίου) ὑπῆρχαν καί πρῶιμες ἐμπορικὲς σχέσεις —οἱ ὁποῖες μάλιστα πολὺ συχνὰ προηγούνται τῶν ἄλλων— ὅπως μαρτυροῦν ρωμαϊκά ταφικά εὐρήματα τοῦ 7ου αἰῶνος π.Χ.

4α. Π8. Karl Schefold, «Die römische Wölfin und der Ursprung der Romsagen», *Provincialia. Festschrift für Rudolf Laur-Belart*, Basel-Stuttgart 1968, σ. 429 κ.ἑξ.

5. Π8. Oktawiusz Jurewicz, «Plautus, Cato der Ältere und die römische Gesellschaft», εἰς: Johannes Irmischer-Kazimierz Kumaniecki (hrsg.), *Aus der altertumswissenschaftlichen Arbeit Volkspolens*, Berlin 1959, σ. 53.

γνωμικού *Οὐδέν κακόν ἀμιγές καλοῦ* καί ἡ ἐνυπάρχουσα στὸν κόσμον τάση πρὸς δημιουργία ἀντιρρόπων δυνάμεων καὶ ἐξασφάλιση ἰσορροπίας. Διότι ἡ ἀπογύμνωση τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοὺς πνευματικούς καὶ καλλιτεχνικούς τῆς θησαυροῦς ἐνίσχυσε στὴν Ἰταλία τὸ θαυμασμό καὶ τὴν ἀγάπη γιὰ τὴν ἑλληνικὴ τέχνη, τὴ λογοτεχνία καὶ τὸν πολιτισμὸ γενικώτερα, δημιουργώντας ἓνα πολὺ ἰσχυρότερο ρεῦμα φιλελληνισμοῦ, στὶς ἀνώτερες κυρίως τάξεις, πού ἤθελαν νὰ ἐμφανίζονται, νὰ μιλοῦν καὶ νὰ γράφουν, νὰ ζοῦν καὶ νὰ συμπεριφέρονται γενικά, ὅπως οἱ Ἕλληνες. Στὸν τομέα δὲ τῆς τέχνης ἡ μίμηση ἢ ἀντιγραφή ἑλληνικῶν ἔργων ἐγίνε ἐντονώτερη ἀπὸ πρὶν.

Μάλιστα τώρα διαπιστώθηκε καὶ συνειδητοποιήθηκε βαθμιαία ἡ διαφορὰ τῆς κλασσικῆς ἑλληνικῆς τέχνης ἀπὸ τὴ σύγχρονη «ἐλληνιστικὴ». Ὅπως δὲ στὸν τομέα τῆς λογοτεχνίας οἱ Ρωμαῖοι προτίμησαν καὶ ἐθαύμασαν ἰδιαίτερα τὰ ἔργα τῶν μεγάλων Ἑλλήνων συγγραφέων τοῦ παρελθόντος, ἔτσι καὶ στὸν τομέα τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν προτίμησαν τὴν αὐστηρότητα καὶ τὸ μέτρο τοῦ κλασσικοῦ, πού ἐταίριαζε περισσότερο στὸ ρωμαϊκὸ χαρακτῆρα παρά ἡ γεμάτη κίνηση καὶ πάθος σύγχρονη ἑλληνικὴ τέχνη. Οἱ συντηρητικώτεροι ἰδίως Ρωμαῖοι, ξεκινώντας ἀπὸ τὴν προτίμηση τοῦ κλασσικοῦ στὴν τέχνη καὶ τὰ γράμματα (ἐπικὴ καὶ δραματικὴ ποίηση, ρητορικὴ, ἱστορία, φιλοσοφία κ.λπ.), βρῆκαν ἔτσι ὅπλα στὸν ἀγῶνα τοὺς κατὰ τῆς εἰσβολῆς τοῦ τρόπου ζωῆς τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, πού πίστευαν ὅτι δέν ταιριάζει στὰ αὐστηρά πατροπαράδοτα ἥθη (*mores maiorum*) καὶ ἀποτελεῖ κίνδυνο γιὰ τὴ Ρώμῃ⁶.

Τὸν πολὺ ἐλεύθερο καὶ ἐκλυτο τρόπο ζωῆς πολλῶν συγχρόνων Ἑλλήνων, τὸν ὁποῖο εἶχαν ἀρχίσει νὰ μιμοῦνται ἀρκετοὶ εὐγενεῖς νέοι τῆς Ρώμης καὶ τὸν ὁποῖο ὁ Ὀράτιος ἀποκαλεῖ *graecari*⁷, ἕνας συντηρητικὸς Ρωμαῖος τῆς ἐποχῆς τοῦ Κάτωνος, ὁ Πλαῦτος (περίπου 250-184 π.Χ.), τὸν διακωμῶδεῖ ὀνομάζοντάς τον *pergraecari*:

dies noctesque bibite, pergraecaminei,

amicas emite, liberate: pascite

parasitos: opsonate pollucibiliter.

[μέρα καὶ νύχτα πίνετε, ζῆτε σάν Ἕλληνες, ἀγοράζετε φιλενά-

6. Ἀντικειμενικά θεθαίως ἡ στάση τῶν Ρωμαίων πατριωτῶν ἀπέναντι στὰ πνευματικὰ δημιουργήματα τῆς Ἑλλάδος ἀποτελεῖ τὴ σωστὴ τοποθέτηση ἀπέναντι στὸ ξένο, ὅσο μεγάλο καὶ ἐπιτυχημένο κι ἂν εἶναι. Ἐνῶ δηλαδὴ οἱ Ρωμαῖοι ἐμφανίζονται συνήθως ὡς συνειδητοὶ ἢ ἀσυνειδητοὶ λάτρες τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, τὸ ὁποῖο προσπαθοῦν νὰ μιμηθοῦν, ἐν τούτοις κάνουν ἐπιλογή, δέν θέλουν τὴν ἀνευ ὄρων εἰσόδὸ τοῦ στὴ Ρώμῃ καὶ τὸ βλέπουν σάν πρότυπο πού πρέπει νὰ ξεπεράσουν, σάν ἀγώνισμα ἐπιθεθαίωσης τῆς ἀνεξαρτησίας καὶ αὐθιπαρίας τους. Ὁ δρόμος αὐτός, τὸν ὁποῖο οἱ Ρωμαῖοι ἐδείξαν στὴν Εὐρώπῃ καὶ τὴν ἀνθρωπότητα ὁλόκληρῃ κατόπιν, εἶναι ὁ σωστός δρόμος κάθε «κλασσικισμοῦ».

7. *Hor. Sat. 2, 2, 11.*

δες, ἀπελευθερώνετε τες· βόσχετε παρασίτους· κάνετε πολυτελή φαγοπότια⁸.

“Ὅμως, ὅπως στίς τάξεις τῶν προοδευτικώτερων καί τῶν «φιλελλήνων» λεγομένων Ρωμαίων, καθώς εἶναι ὁ Μάρκελλος, ὁ Σκιπίων, ὁ Φλαμίνιος κ.ἄ., υπάρχουν διαφοροποιήσεις ὡς πρός τὸ βαθμὸ ἀποδοχῆς τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος καί τρόπου ζωῆς, ἔτσι καί στό στρατόπεδο τῶν συντηρητικῶν υπάρχουν ποικίλες διαβαθμίσεις, οἱ ὁποῖες ξεκινοῦν ἀπό τήν πλήρη σχεδόν ἄρνηση κάθε ἐλληνικοῦ, πού ἀντιπροσωπεύουν ὁ Φάβιος Μάξιμος καί κυρίως ὁ Κάτων, μέχρι τόν ἡπιώτερο ἐθνικισμό τοῦ Ναιβίου (264-194 π.Χ.) ἢ τοῦ Ἐννίου (239-169 π.Χ.)⁹. Ὁ τελευταῖος μάλιστα ποιητής ἀποτελεῖ πολὺ χαρακτηριστικό παράδειγμα τῆς στάσης ἀρκετῶν μορφωμένων Ρωμαίων ἀπέναντι στό ἐλληνικὸ πνεῦμα: Ἐνῷ μιμεῖται καί προσπαθεῖ νά φτάσῃ τήν ἐλληνικὴ λογοτεχνία, παραμένει ὅπωςδὴποτε πιστός στό ρωμαϊκὸ πνεῦμα καί τὸ ρωμαϊκὸ τρόπο ζωῆς, χωρὶς ὅμως ἀκρότητες. Ἀντίστοιχες εἶναι καί οἱ προσωπικὲς του σχέσεις: Ἀρχικά συνδέθηκε μέ τόν Κάτωνα, ὁ ὁποῖος εἶναι ἐκεῖνος πού τόν ἔφερε στή Ρώμη, ὕστερα ὅμως ἔγινε φίλος τοῦ Νομπιλίωρος καί τοῦ Σκιπίωνος. Τήν τάση αὐτὴ συγκερασμοῦ καί προσεγγίσεως ρωμαϊκῶν καί ἐλληνικῶν ιδεωδῶν ἀντιπροσωπεύουν περισσότερο τύποι ὅπως ὁ Σκιπίων Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος¹⁰.

Φαίνεται δέ ὅτι, ὅπως στήν τέχνη ἐπικράτησε ἡ διάκριση ἀνάμεσα στή σύγχρονη «ἐλληνιστική» καί τήν κλασσικὴ ἐλληνικὴ τέχνη καί ἐκδηλώθηκε σαφὴς προτίμηση τῶν Ρωμαίων πρός τὴ δεύτερη, ἔτσι καί στή μίμηση τοῦ ἐλληνικοῦ τρόπου ζωῆς οἱ Ρωμαῖοι πατριῶτες προσπάθησαν νά διασεύλουν τὸ παρόν ἀπὸ τὸ παρελθόν, ἐξαίροντας τόν τρόπο ζωῆς τῶν παλαιῶν μεγάλων ἀνδρῶν, πού κατέστησαν τήν Ἑλλάδα ἐνδοξη. Τοῦτο προκύπτει καθαρά ἀπὸ τὸ σαφὴ διαχωρισμὸ πού κάνει π.χ. στό σημεῖο αὐτὸ ὁ Κικέρων, ὁ ὁποῖος, ὅπως καί οἱ δύο Κάτωνα, ὁ Βάρρων ἢ ὁ Σαλλούστιος, προβάλλει τὸ ρωμαϊκὸ τρόπο ζωῆς. Γράφει σχετικὰ ὁ Κικέρων:

Tum Catulus 'ne Graeci quidem' inquit 'Crasse, qui in civitatibus suis clari et magni fuerunt, sicuti tu es nosque omnes in nostra re publica volumus esse, horum Graecorum, qui se inculcant auribus nostris, similes fuerunt, nec in otio sermones huius modi disputationesque fugiebant.

8. Plaut. Most. 22-24.

9. Πάντως τόσο οἱ ὀπαδοὶ τοῦ ἠθικοῦ καί πολιτικοῦ συντηρητισμοῦ ὅσο καί οἱ ἐμφανιζόμενοι ὡς φιλελλήνες καί εἰρηνιστὲς Ρωμαῖοι δὲν παύουν νά εἶναι κατὰ βάθος ἐθνικιστὲς καί νά ἀγωνίζονται γιὰ τὴν ἐπέκταση τῆς ρωμαϊκῆς ἡγεμονίας. Πβ. Pierre Grimal, *Le siècle des Scipions*, Paris 1975², σσ. 209-210.

10. Βλ. καί Ν. Petrochilos, *Roman attitudes to the Greeks*, ἐν Ἀθήναις 1974, σσ. 199-200.

[Τότε ο Κάτουλος είπε: ούτε βέβαια οι Έλληνες, οι οποίοι υπήρξαν στίς πολιτείες τους ένδοξοι καί μεγάλοι, όπως είσαι σύ καί όπως όλοι έμείς θέλομε νά είμαστε στή δική μας πολιτεία, υπήρξαν όμοιοι μέ αυτούς εδώ τούς Έλληνες, πού μάς γεμίζουν τ' αúτία (μάς ξεκουφαίνουν) ούτε κατά τήν άπραξία απέφευγαν τέτοιου είδους λόγους καί συζητήσεις]¹¹.

Ο διαχωρισμός αυτός ανάμεσα σέ σύγχρονους καί παλαιότερους Έλληνες φέρνει στό φώς τήν πνευματική διαμάχη ανάμεσα στους Ρωμαίους καί τούς Έλληνες από τό δεύτερο π.Χ. αιώνα¹². Οι Έλληνες καυχώνται γιά τόν πολιτισμό τους καί ότι είναι απόγονοι τών τιτάνων εκείνων του πνεύματος καί τής τέχνης, πού δημιούργησαν τά άπαραμίλλα κλασσικά έργα, άποκαλούν δέ τούς Ρωμαίους βαρβάρους. Οι Ρωμαίοι από τήν πλευρά τους αισθάνονται δικαιολογημένη ύπερηφάνεια γιά τό στρατιωτικό καί πολιτικό μεγαλείο τής Ρώμης, ή όποία έταπεινώσε καί κατέστησε δούλους εκείνους πού έκαυχώντο γιά τήν καταγωγή καί τόν πολιτισμό τους. Έχοντας μάλιστα συνειδητοποιήσει τή διαφορά ανάμεσα στά σύγχρονα καί τά παλαιότερα δημιουργήματα του έλληνικού πνεύματος καί τής τέχνης καί προσανατολισμένοι περισσότερο οι ίδιοι πρós τό κλασσικό έλληνικό πνεύμα, οι Ρωμαίοι διατείνονται ότι οι πραγματικοί κληρονόμοι καί συνεχιστές τής κλασσικής Ελλάδος είναι οι ίδιοι καί όχι οι σύγχρονοί τους Έλληνες, πού βρίσκονται σέ ήθική καί πνευματική παρακμή.

Μέ τήν πεποίθηση αυτή οι Ρωμαίοι έχουν τό αίσθημα ότι συνεχίζουν τό κλασσικό πνεύμα στή λογοτεχνία καί στήν τέχνη καί προσπαθούν νά τό οικειοποιηθούν καί νά του δώσουν περιεχόμενο καί νόημα ρωμαϊκό. Καί όσο καί άν τά κλασσικά έλληνικά δημιουργήματα παραμένουν έως τώρα άξεπέραστα, οι Ρωμαίοι κατόρθωσαν νά τά προσεγγίσουν στό μεγαλύτερο μέχρι σήμερα βαθμό, δείχνοντας σέ όλους τούς μετέπειτα λαούς ποιά στάση πρέπει νά τηρή κανείς άπέναντι στό ξένο δημιούργημα, έστω κι άν αυτό είναι τό κλασσικό: όχι δουλική μίμηση¹³, αλλά μετουσίωση καί προσαρμογή, όσο γίνεται, στό δικό τους τρόπο ζωής καί σκέψης.

Σέ ό,τι άφορά τή ρωμαϊκή τέχνη, πού δημιουργείται βαθμιαία στό πρώτο ήμισυ του δευτέρου αιώνας π.Χ. καί είναι άποτέλεσμα τής μιμήσεως καί άντιπαράθεσης πρós τήν έλληνική τέχνη, θά μπορούσε κανείς νά πη ότι ή μορφή μοιάζει έλληνική καί πολύ συχνά καί οι καλλιτέχνες είναι Έλληνες, τό νόημα όμως καί τό πνεύμα είναι

11. *Cic. De orat.* 2, 5 (19).

12. Έναργή εικόνα τής διαμάχης αυτής δίνει άργότερα ό Κικέρων στίς *Τουσκουλανές διατριβές* του (βλ. π.χ. *Cic. Tusc.* 1, 1-4 (7)).

13. Βεβαίως καί αυτή υπήρξε επί μακρόν, όπως προαναφέραμε, καί σέ πολλούς τομείς δέν κατάφεραν οι Ρωμαίοι νά άπαλλαγούν τελείως από τή μίμηση.

ρωμαϊκό. Κατορθώνουν δέ βαθμηδόν οί Ρωμαίοι νά προσφέρουν δικά τους δημιουργήματα, στους τομείς ιδίως τῆς ἀρχιτεκτονικῆς, τοῦ ἱστορικοῦ ἀναγλύφου, καθὼς καί τῆς προσωπογραφίας. Τῆς τελευταίας ὅμως οἱ ρίζες πιστεύεται σήμερα ὅτι βρίσκονται μέσα στήν ἑλληνιστικὴ τέχνη¹⁴. Γενικά θά μπορούσαμε νά ποῦμε ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ τέχνη, πού ἦταν πάντοτε ἐλληνίζουσα, στό ἀπόγειό της γίνεται κλασικίζουσα. Μέχρι ποιοῦ βαθμοῦ θέβαια κατόρθωσε νά προσεγγίσῃ τὴν κλασσικὴ ἑλληνικὴ δημιουργία καί σέ ποιά ἔκταση ἀκολουθεῖ τίς τάσεις τῆς σύγχρονης τῆς «ἐλληνιστικῆς» τέχνης εἶναι θέμα περισσότερο τῶν συναδέλφων ἀρχαιολόγων.

Ἐν τέλει θά θέλαμε νά ρίξουμε μιά γρήγορη ματιὰ στά κίνητρα τῆς ἀντίδρασης κατὰ τοῦ ἐλληνικοῦ πνεύματος καί τῆς ἐλληνικῆς τέχνης τοῦ σφοδρότερου ἀντιπάλου τοῦ Ἑλληνισμοῦ στὴ Ρώμη, τοῦ Κάτωνος τοῦ Πρεσβυτέρου, ὅπως αὐτὰ προκύπτουν ἀπὸ τὰ κείμενά του ἢ ἄλλες πληροφορίες. Δυτυχῶς πολὺ μικρὸ μέρος ἀπὸ τό τεράστιο ἔργο του θεμελιωτοῦ τῆς λατινικῆς πεζογραφίας σώθηκε. Ἀπὸ τὴν καταδίκη ὅμως τῆς ἐλληνικῆς ποιήσεως, τῆς φιλοσοφίας, τῆς ἱατρικῆς, τῆς μουσικῆς, τοῦ χοροῦ καί τῆς τοποθετήσεως στά ρωμαϊκά σπίτια ἐλληνικῶν ἀγαλμάτων καί ὁμοιωμάτων τῶν θεῶν φαίνεται ὅτι ἡ τοποθέτησή του ἀπέναντι σέ ὅλες τίς μορφές τῆς ἐλληνικῆς τέχνης εἶναι ἀρνητικὴ.

Ἔτσι ὁ Κάτων ἐκφράζει ἐκπληξη γιὰ τό θράσος ἐκείνων, πού ἐγκαταλείπουν τοὺς ρωμαϊκοὺς θρησκευτικούς καί λατρευτικούς τύπους καί τὰ ἐτρουσκικῆς μᾶλλον τεχντροπίας πῆλινα εἰδῶλια¹⁵ τῶν θεῶν καί τοποθετοῦν στά σπίτια τοὺς σάν διακοσμητικὰ ἀπλῶς ἀντικείμενα ἀγάλματα (προφανῶς ἐλληνικά)¹⁶, προτομές καί ὁμοιώματα τῶν θεῶν:

14. Βλ. πρόχειρα *Encyclopedia of world art* [*Enciclopedia universale dell'arte*], τόμ. VII, New York - Toronto - London 1971, στ. 403 κ.ἑξ.

15. Ἡ προτίμησή του πρὸς αὐτὰ συμπεραίνεται ἀπὸ τὰ συμφραζόμενα· βλ. καί James Hastings, *Encyclopaedia of Religion and Ethics*, τόμ. I, Edinburgh-New York 1908, σ. 871.

16. Ὁ Κικέρων, τοῦ ὁποίου ἡ θεωρητικὴ τοποθέτηση ἀπέναντι στὸν ἐλληνισμό ἔχει πολλὰ συντηρητικά, κατωικά θά λέγαμε, στοιχεία, στὶς Τουσκουλανὲς διατριβές του ὑποστηρίζει ὅτι ἡ ὑπεροχὴ τῶν Ἑλλήνων ἐναντι τῶν Ρωμαίων στὴ γλυπτικὴ, τὴ ζωγραφικὴ καί τὴν τέχνη γενικά ὀφείλεται καθαρὰ στὴν ἀνυποληψία τῶν θεραπόντων τῆς τέχνης στὴ Ρώμη:

An censemus, si Fabio, nobilissimo homini, laudi datum esset quod pingeret, non multos etiam apud nos futuros Polyclitos et Parrhasios fuisse? honos alit artes... (Cic. Tusc. 1, 2 (4)).

[Ἡ νομιζομε ὅτι, ἂν γιὰ τό Φάβιο, ἄνθρωπο ἐπιφανέστατο, εἶχε θεωρηθῇ ὡς ἑπαινος τό ὅτι ζωγράφιζε, δὲν θά ἐδημιουργοῦντο καί σέ μᾶς πολλοὶ Πολύκλειτοι καί Παρράσιοι; ἡ ἐκτίμησις τρέφει τίς τέχνες...]

Βλ. καί *Plin. Nat. hist.* 35, 7 (19) καί *Val. Max.* 8, 14, 6.

Miror audere atque religionem non tenere, statuas deorum, exempla earum facierum, signa domi pro supellectile statuere.

[Μου προκαλεί κατάπληξη τό ὅτι τολμοῦν καί νά μήν τηροῦν τοὺς θρησκευτικούς τύπους καί νά στήνουν στά σπίτια τους σάν διακοσμητική ἐπίπλωση ἀγάλματα τῶν θεῶν, προτομές τους καί ὁμοιώματα].¹⁷

Σέ ἄλλο ἀπόσπασμα ὁ Κάτων ἀποδοκιμάζει τά τραγούδια, τήν ἀπαγγελία ἐλληνικῶν στίχων, τά ἀστεῖα, τήν ἀλλαγὴ τῆς φωνῆς πρὸς μίμηση ξένων φωνῶν καί τοὺς χορούς:

Praeterea cantat, ubi collibuit, interdum Graecos versus agit, iocos dicit, voces demutat, staticulos dat.

[Ἐκτός αὐτῶν τραγουδάει, ὅταν τοῦ ἀρέσῃ, ἐνίοτε ἀπαγγέλλει (σάν ἡθοποιός) ἐλληνικούς στίχους, διηγεῖται ἀστεῖα, ἀλλάζει (μιμεῖται) φωνές, δίνει χορούς¹⁸].

Χαρακτηριστικό τῆς ἀντιθέσεως τοῦ Κάτωνος πρὸς τήν ποίηση ἐν γένει εἶναι τό ὅτι κατηγορήσε σέ λόγο του τόν ὕπατο Μάρκο Φούλβιο Νομπιλίωρα, ἕνα ἀπό τά φιλελεύθερα ρωμαϊκά πνεύματα τῆς ἐποχῆς, ὅτι πῆρε μαζί του στήν ἐκστρατεία κατὰ τῆς Αἰτωλίας τόν ποιητή Ἔννιο. Γράφει σχετικά ὁ Κικέρων, ὁ ὁποῖος ἐπιβεβαιώνει ὅτι οἱ Ρωμαῖοι δέν εἶχαν σέ ὑπόληψη τήν ποίηση καί τοὺς ποιητές:

'Sero igitur a nostris poetae vel cogniti vel recepti... honorem tamen huic generi non fuisse declarat oratio Catonis, in qua obiecit ut probrum M. Nobiliori, quod is in provinciam poetas duxisset. duxerat autem consul ille in Aetoliam, ut scimus, Ennium.'

[Ὅψιμα ἐπομένως οἱ ποιητές εἴτε ἐγιναν γνωστοί εἴτε ἐγιναν ἀποδεκτοί ἀπό μᾶς... "Ὅτι ὅμως δέν ὑπῆρξε ἐκτίμηση πρὸς τό εἶδος αὐτό τό φανερῶναι ὁ λόγος τοῦ Κάτωνος, στόν ὁποῖο ἐπέριψε ὥς ὄνειδος στό Μάρκο Νομπιλίωρα τό ὅτι εἶχε πάρει μαζί του στήν ἐπαρχία ποιητές. Εἶχε πάρει δέ ὁ ὕπατος ἐκεῖνος μαζί του στήν Αἰτωλία, ὅπως γνωρίζομε, τόν Ἔννιο].¹⁹

Σέ ἄλλο ἀπόσπασμα, ὅπου ὁ Κάτων κάνει λόγο γιά τά παλιά ρωμαϊκά ἦθη, ἀναφέρει ὅτι παλαιότερα οἱ Ρωμαῖοι ἦταν εὐπρεπῶς ντυμένοι στίς δημόσιες ἐμφανίσεις τους²⁰ καί ἀπλά ντυμένοι μέσα στό σπίτι,

17. Βλ. H. Jordan, *M. Catonis praeter librum De re rustica quae exstant*, Stutgardiae MCMLXVII (ἀνατ.), σ. 69 ἀπόσπ. LXXI.

18. Αὐτόθι, σ. 58, ἀπόσπ. XL.

19. *Cic. Tusc.* 1, 2 (3).

20. Ἡ μίμηση τοῦ ἐλληνικοῦ τρόπου ἀμφιέσεως καί συμπεριφορᾶς ἀπό τόν Σκιπίωνα Ἀφρικανό τόν Πρεσβύτερο, ἀκόμη καί ἡ ἐνασχόλησή του μέ τά θιβλία ἢ τήν πάλη, ἐθεωροῦντο ἀπό πολλούς σύμφωνα μέ τό Λίβιο ὡς ἀνάρμοστα γιά ἕνα Ρωμαῖο καί μάλιστα στρατηγό:

ξόδευαν τά χρήματά τους περισσότερο γιὰ νά αγοράζουν καλά ἄλογα (χρήσιμα τόσο στίς καθημερινές ἐργασίες ὅσο καί στὸν πόλεμο) καί ὄχι μαγεύρους καί δέν εἶχαν σέ ὑπόληψη τήν ποιητική τέχνη. Ἄν κανεῖς καταγινόταν μέ τήν τελευταία ἢ ἐσύχναζε σέ συμπόσια, τόν θεωροῦσαν ἀλήτη καί ἀπατεῶνα:

Vestiri in foro honeste mos erat, domi quod satis erat. equos carius quam coquos emebant. poeticae artis honos non erat. si quis in ea re studebat aut sese ad convivia adplicabat, grassator vocabatur.

[Συνήθιζαν στήν ἀγορά νά ντύωνται εὐπρεπῶς, στό σπίτι ὅ,τι ἦταν ἀρκετό. Ἀκριβώτερα ἀγόραζαν τά ἄλογα παρά τους μαγεύρους. Τήν ποιητική τέχνη τήν πολυτέλεια καί τήν ἡσχολεῖτο μέ αὐτή ἢ ἀνακλινόταν σέ συμπόσια, ἀπεκαλεῖτο ἀπατεῶνας]²¹.

Ὁ ἴδιος ὁ Κάτων ἔδινε μέ τή ζωή καί τό παράδειγμά του τό πρότυπο τοῦ δυνατοῦ Ρωμαίου, πού ἔχει ὡς μόνιμο προσανατολισμό του τά προγονικά ἥθη καί τήν ἀρετή καί περιφρονεῖ τίς ἀβρότητες καί τά πλούτη²². Ἐπίσης ὁ Κάτων ὡς τιμητής (censor) τό 184 π.Χ. προσπάθησε μέ ἐξοντωτική φορολογία νά πατάξῃ τήν πολυτέλεια καί τή σπατάλη²³ καί νά ἐπιβάλῃ ἐξαιρετική αὐστηρότητα σέ θέματα δημοσίας αἰδοῦς. Ἀποκορύφωμα τῆς ὑπερβολῆς αὐτῆς ἦταν ἡ ἀποβολή ἀπό τή Σύγκλητο τοῦ ὑποψηφίου ὑπάτου Μανιλίου μέ τήν κατηγορία ὅτι ἐφίλησε τρυφερά τή γυναῖκα του μέρα μεσημέρι μπροστά στά

...ipsius etiam imperatoris non Romanus modo sed ne militaris quidem cultus iactabatur: cum pallio crepidisque inambulare in gymnasio; libellis eum palaestraque operam dare; (Liv. 29, 19, 11-12)

[...ἐκατηγορεῖτο ἀκόμη καί τοῦ ἴδιου τοῦ στρατηγοῦ ἡ ἐμφάνιση, πού δέν ἦταν ὄχι ἀπλῶς ρωμαϊκή, ἀλλά οὔτε κἂν στρατιωτική: ἔκανε περιπάτους στό γυμνάσιο μέ ἐλληνικό μανδύα καί σανδάλια· ἀφιέρωνε τό χρόνο του σέ (ἐλληνικά) βιβλία καί στήν παλαίστρα].

Π6. Πλουτ. Μάρκ. Κάτ. 3, 5 κ.ἑξ. (338 a-b) καί Fr. Klingner, «Cato Censorius und die Krisis Roms, Römische Geisteswelt» [ἀνατ. ἀπό: *Die Antike*, 10 (1934), σσ. 239-263], München 1965⁵, σ. 40. Ἀντιθέτως ὁ Ὁράτιος (Carm. 1, 10, 1-4) θεωρεῖ τήν παλαίστρα καί τήν ἐνασχόληση μέ τόν ἀθλητισμό ὡς ἓνα ἀπό τά μέσα ἐξημερώσεως καί ἐκπολιτισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

21. Βλ. H. Jordan, ὁ.π. σ. 83.

22. Βλ. Liv. 39, 40, 4.

23. Γράφει σχετικά ὁ Κορνήλιος Νέπωσης:

at Cato, censor cum eodem Flacco factus, severe praefuit ei potestati. nam et in complures nobiles animadvertit et multas res novas in edictum addidit, quae re luxuria reprimeretur, quae iam tum incipiebat pullulare (Nep. Cat. 2, 3).

[Ἀλλά ὁ Κάτων, ὅταν ἐγίνε τιμητής μαζί μέ τόν ἴδιο τό Φλάκκο, ἄσκησε μέ αὐστηρότητα αὐτή τήν ἐξουσία. Διότι καί πάρα πολλούς εὐγενεῖς τιμώρησε καί πολλές καινοτομίες στό διάταγμα πρόσθεσε, μέ τίς ὁποῖες θά περιοριζόταν ἡ πολυτέλεια, ἡ ὁποία ἤδη τότε ἀρχίζε νά θρασέυη].

μάτια της κόρης του καθώς και ὁ ἰσχυρισμός τοῦ Κάτωνος ὅτι ὁ ἴδιος, μόνο ὅταν ἐγίνε μιὰ τρομερή θροντή, ἀγκάλιασε τή γυναῖκα του:

“Ἄλλον δέ βουλῆς ἐξέβαλεν ὑπατεύσειν ἐπίδοξον ὄντα Μανίλιον, ὅτι τήν αὐτοῦ γυναῖκα μεθ’ ἡμέραν ὀρώσης τῆς θυγατρὸς κατεφίλησεν· αὐτῷ δ’ ἔφη τήν γυναῖκα μηδέποτε πλὴν θροντῆς μεγάλης γενομένης περιπλακῆναι, καί μετὰ παιδιᾶς εἰπεῖν αὐτόν ὡς μακάριός ἐστι τοῦ Διὸς θροντῶντος²⁴.”

Θέλοντας δέ ὕστερα ἀπὸ τῆ γενικῆ καταδίκη τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων νά δικαιολογήσῃ πρὸς τὸ γιό τοῦ Μάρκο τή μετάβασή του στὴν Ἀθήναι καὶ τῆ σπουδῇ τῶν ἐλληνικῶν συγγραμμάτων, ὁ Κάτων γράφει πρὸς αὐτόν ὅτι εἶναι μὲν καλὸ νά γνωρίζῃ κανεῖς τῆ λογοτεχνία τῶν Ἑλλήνων, χωρὶς ὅμως νά ἐπηρεασθῇ ἀπὸ τὸ πνεῦμα καὶ τὸν τρόπο ζωῆς, πού περιγράφει. Γιατί, ὅπου αὐτὰ μεταδοθοῦν, ἀπειλοῦν νά διαφθείρουν τὰ πάντα:

Dicam de istis Graecis suo loco, Marce fili, quid Athenis exquisitum habeam, et quod bonum sit illorum litteras inspicere, non perdiscere... et hoc puta vatem dixisse, quandoque ista gens suas litteras dabit, omnia conrumpet...

[Θά πῶ γι’ αὐτοὺς τοὺς Ἕλληνες στὴν οἰκεία θέση, γιγιέ μου Μάρκο, τί πῆγα νά ἐρευνήσω στὴν Ἀθήναι καὶ ὅτι εἶναι καλὸ νά ἔχῃ κανεῖς μιὰ γενικὴ ἰδέα τῆς λογοτεχνίας τους, ὅχι ὅμως νά τῇ μάθῃ ἀπ’ ἔξω κι ἀνακατωτά... Καὶ νά νομίζῃς ὅτι τοῦτο τὸ εἶπε προφῆτης, ὅτι δηλαδή, ἂν ποτέ αὐτὸ τὸ ἔθνος (μᾶς) δώσῃ τὰ γράμματά του, θά διαφθείρῃ τὰ πάντα...]²⁵.

Συνεπῆς πρὸς τὸ ἀνθελληνικὸ αὐτὸ πνεῦμα εἶναι ἡ ἐκδίωξη ἀπὸ τῆ Ρώμῃ Ἑλλήνων φιλοσόφων κατὰ τὰ ἔτη 161²⁶ καὶ 155 π.Χ., ὅποτε ἔδωσαν στή ρωμαϊκὴ νεολαία μαζί μέ τίς ἡδονιστικὲς θεωρίες τους καὶ ἀπτά δείγματα τῆς σοφιστικῆς τους τέχνης καὶ τῆς ἱκανότητος νά παρουσιάζουν τὸ ἴδιο πρᾶγμα διαφορετικὰ, ἀνάλογα μέ τήν περίστασι. Γιὰ τὸ λόγῳ αὐτὸ ὁ αὐστηρὸς Κάτων τοὺς ἀντιμετωπίζει ὡς δημόσιο κίνδυνον καὶ σέ ἕνα ἀπόσπασμά του χρησιμοποιεῖ ἰδιαίτερα σκληρὴ γλῶσσα ἐναντίον τους:

... vos philosophi mera estis, ut M. Cato ait, mortualia; glossaria namque colligitis et lexicidia, res taetras et inanes et frivolae tamquam mulierum voces praeificarum.

24. Πλουτ. Μάρκ. Κάτ. 17, 7 (346 d); πθ. κεφ. 20 καὶ Γαμηλ. παραγγ. 13 (139 ε).

25. Βλ. H. Jordan, ὁ.π., σ. 77.

26. Καλῶς ἄρα ποιοῦντες Ῥωμαῖοι οἱ πάντα ἄριστοι Ἀλκαῖον καὶ Φιλίσκον τοὺς Ἐπικουρεῖους ἐξέβαλον τῆς πόλεως Λευκίου τοῦ Ποστούμιου ὑπατεύοντος, δι’ ὃς εἰσηγοῦντο ἡδονὰς (Ἀθῆν. 12, 68 (547a)).

[... ἐσεῖς οἱ φιλόσοφοι εἴστε, ὅπως λέει ὁ Μάρκος Κάτων, σκέτη θρηνωδία· διότι συλλέγετε γλωσσάρια καὶ λεξίδια, πράγματα ἀηδιαστικά, χωρίς περιεχόμενο καὶ τιποτένια σάν τῖς φωνές τῶν γυναικῶν ποὺ μοιρολογοῦν]²⁷.

Ὁ Κάτων, ὅπως καὶ ἄλλοι συντηρητικοὶ Ρωμαῖοι, φοβᾶται ὅτι ἡ ἐνασχόληση μέ τῖς θεωρητικές ἐπιστήμες καὶ τὴν τέχνη ὑπὸ τὴν εὐρύτερη ἔννοιά της θά ἀμβλύνῃ τὴ ρωμαϊκὴ *virtus*, τὴ γενναιότητα καὶ τὴν ἀρετὴ, καὶ θά ὁδηγήσῃ στὸν ἐκφυλισμὸ καὶ τὴν ἀπώλεια τῆς ρωμαϊκῆς ἡγεμονίας, κατὰ τὸν ἴδιο ἴσως τρόπο ποὺ καὶ οἱ Ἕλληνες ἔχασαν τὴν ἡγεμονία καὶ τὴν πολιτικὴ τους αὐθυπαρξία. Ἀναφέρει σχετικά ὁ Πλούταρχος:

Τὸν δὲ παῖδα διαβάλλων πρὸς τὰ Ἑλληνικά, φωνῇ κέχρηται θρασυτέρᾳ τοῦ γήρω, οἷον ἀποθεσπίζων καὶ προμαντεύων ὡς ἀπολοῦσι Ῥωμαῖοι τὰ πράγματα, γραμμάτων Ἑλληνικῶν ἀναπλησθέντες.

[Θέλοντας δὲ νὰ δημιουργήσῃ στὸ γυιό του προκατάληψη καὶ ἀπέχθεια πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα, χρησιμοποίησε γλῶσσα βιαιότερη ἀπὸ ὅσο τὰ γηρατεῖα τοῦ ἐπέτρεπαν, σάν νὰ προφήτεψε καὶ προμάντευε ὅτι οἱ Ρωμαῖοι θά χάσουν τὴν ἡγεμονία, ἀν παραγεμίσουν μέ ἑλληνικὰ γράμματα]²⁸.

Ἔτσι ἐρχεται στὴν ἐπιφάνεια ἡ παλιὰ κατηγορία ἐναντίον τῆς τέχνης, ποὺ προκάλεσαν βέβαια κακοὶ θεράποντές της, ὅτι δηλαδή ἡ τέχνη ναὶ μέν ἐξευγενίζει καὶ ἐκλεπτύνει τὸν ἄνθρωπο, ἀλλὰ συγχρόνως τὸν κάνει καὶ μαλθακό. Τὸ πρόβλημα αὐτὸ θίγει καὶ ὁ Θουκυδίδης, ὅταν διὰ στόματος τοῦ Περικλέους, ἀπαντώντας ἴσως σὲ αἰτιάσεις τῶν σκληραγωγημένων Σπαρτιατῶν ἀνάλογες μέ ἐκεῖνες τῶν συντηρητικῶν τῆς Ρώμης, διακηρύσσει ὅτι οἱ Ἀθηναῖοι ἐπιδίδονται στὴ φιλοσοφία καὶ τὴν καλλιέργεια τοῦ πνεύματος χωρὶς νὰ χάνουν τὴ σωματικὴ καὶ ψυχικὴ τους ρώμη καὶ νὰ γίνωνται μαλθακοί²⁹. Τὸ κλειδί τοῦ προβλήματος αὐτοῦ βρίσκεται μέσα στὸ χρυσὸ κανόνα τοῦ μέτρου, ποὺ ἐκφράζουν τὸ ἑλληνικὸ παράγγελμα *Μηδὲν ἄγαν* ἢ ἡ θρυλούμενη συμβουλὴ τῆς Κόρινθος πρὸς τὸ νεαρὸ Πίνδαρο: *Τῇ χειρί... δεῖ σπεῖρειν, ἀλλά μὴ ὅλῳ τῷ θυλάκῳ*.

Πρέπει πάντως νὰ τονισθῇ γιὰ μιὰ ἀκόμη φορά ὅτι ἡ ἔντονη ἀποδοκιμασία ἐκ μέρους τοῦ Κάτωνος τῆς ποιήσης, τῆς φιλοσοφίας, τῆς τέχνης, τῆς μουσικῆς, τοῦ χοροῦ, τῶν συμποσίων καὶ γενικὰ κάθε

27. Gell. 18, 7, 3.

28. Πλουτ. Μάρκ. Κάτ. 23, 2 (350 b)· τελικὰ, ὅπως παρατηρεῖ στὴ συνέχεια καὶ ὁ Πλούταρχος, οἱ φόβοι τοῦ Κάτωνος ἀποδείχτηκαν ὑπερβολικοὶ καὶ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ οἱ τέχνες ἔδωσαν νέα πνοή καὶ αἴγλη στὸ ρωμαϊκὸ πολιτισμὸ.

29. Θουκ. 2, 40, 1.

πραγματος, πού αποσκοπεῖ στό νά τέρψη τόν ἄνθρωπο ἢ νά κολακέψῃ τίς ἀδυναμίες του, ἔχει ἠθικοπολιτικά κίνητρα καί στωικές καί πυθαγόρειες ρίζες. Γι' αὐτόν τό πνεῦμα (*animus*) ἔχει τό προβάδισμα ἀπέναντι στό σῶμα (*corpus*), ὅπως καί ἡ ἀρετή (*virtus*) ἐναντι τῆς εὐχαριστήσεως καί ἡδονῆς (*voluptas, libido*: τίς ἴδιες περιόδου ἀπόψεις συναντοῦμε ἀργότερα καί στά προίμια τῶν ἱστορικῶν μονογραφιῶν τοῦ Σαλλουστίου)³⁰.

Ἡ αὐστηρή περικοπή ὅλων ὧσων συνεπάγονται εὐχαρίστηση καί ἄνεση θεωρεῖται ἀπαραίτητη προκειμένου νά διατηρῆται τό ἄτομο σέ πνευματική καί σωματική ἀλκή, γιά νά εἶναι σέ θέση νά ἐκπληρώσῃ τίς ὑποχρεώσεις του πρὸς τήν κοινωνία καί τήν πολιτεία. Φαίνεται δέ ὅτι δέν εἶναι τελείως ἄσχετη πρὸς τή στάση του αὐτή ἡ φημολογούμενη γνωριμία τοῦ νεαροῦ Κάτωνος στόν Τάραντα μέ τόν πυθαγόρειο φιλόσοφο Νέαρχο, ἀπ' τόν ὁποῖο διδάχτηκε ὅτι ἡ χαρά εἶναι τό δόλωμα τοῦ κακοῦ καί τό σῶμα ἡ δυστυχία τῆς ψυχῆς:

Φαβίου δέ Μαξίμου τήν Ταραντίνων πόλιν ἐλόντος, ἔτυχε μέν ὁ Κάτων στρατευόμενος ὑπ' αὐτῷ, κομιδῇ μειράκιον ὢν, Νεάρχῳ δέ τινη τῶν Πυθαγορείων ξένῳ χρησάμενος, ἐσπούδασε τῶν λόγων μεταλαθεῖν, ἀκούσας δέ ταῦτα διαλεγομένου τοῦ ἀνδρός οἷς καί Πλάτων (Τίμ. 69) κέχρηται, τήν μέν ἡδονήν ἀποκαλῶν μέγιστον κακοῦ δέλεαρ, συμφορὰν δέ τῇ ψυχῇ τό σῶμα πρώτην, λύσιν δέ καί καθαρμόν οἷς μάλιστα χωρίζει καί ἀφίστησιν αὐτήν τὴν περὶ τό σῶμα παθημάτων λογισμοῖς, ἔτι μάλλον ἡγάπησε τό λῆτόν καί τήν ἐγκράτειαν³¹.

Στό σημεῖο αὐτό οἱ ἀπόψεις τοῦ Κάτωνος συμπέπτουν καί μέ μεταγενέστερες, ἴσως δέ οἱ ἀντιλήψεις αὐτές ἐπέδρασαν στήν κατοπινὴ χριστιανικὴ κοσμοθεωρία, ἡ ὁποία ἐδειξε ἐνδιαφέρον πρῶτιστα γιά τό πνεῦμα, τήν ψυχὴ, καί περιφρόνησε πολλές φορές ἢ ἔθεσε σέ δευτέρη μοῖρα τό σῶμα, τό πάθος, τήν ἡδονή, τήν τέχνη κ.λπ., τὰ ὅποια ὅλα μαζί θεωρήθηκαν ὅτι ἀποτελοῦν τὰ πλοκάμια τοῦ κακοῦ, πού κρατοῦν τόν ἄνθρωπο μακριὰ ἀπὸ τό Θεό. Ὑπάρχει ὁμως καί μία διαφορά: Ἡ ρωμαϊκὴ κοσμοθεωρία καί ὁ Κάτων ἀπορρίπτουν τό κακό γιά πρακτικούς καί πολιτικούς κυρίως λόγους, ἐπειδὴ δηλαδὴ μέ αὐτό ἐξασθενεῖ ἡ *virtus* καί τό ἄτομο ἀδυνατεῖ νά ἐκπληρώσῃ τὰ καθημερινὰ του καθήκοντα ὡς πολίτης καί ἐνεργό μέλος τῆς κοινωνίας³², ὅχι γιά λόγους μεταφυσικούς. Τό πρῶτο καί βασικό πεδίο δράσης τῆς *virtus* γιά τόν Κάτωνα καί τούς Ρωμαίους δέν εἶναι ἡ μεταθανάτια ζωὴ, ἀλλὰ

30. Βλ. Viktor Pöschl, «Cato als Vorbild römischer Lebenshaltung», *Neue Jahrbücher für Antike und deutsche Bildung*, 2 (1939), σ. 416.

31. Πλουτ. Μάρκ. Κάτ. 2, 3 κ.ἐξ. (337 b-c).

32. Βλ. Viktor Pöschl, ὁ.π., σ. 421.

ἡ πολιτεία, ἡ *res publica*. Τὴν ἀγωνία γιὰ τὴν τελευταία μαρτυροῦν τὰ λόγια τοῦ Κάτωνος τοῦ Πρεσβυτέρου στὴ βιογραφία τοῦ Πλουτάρχου, ποὺ ἀναφέραμε καί παραπάνω καί μέ τὰ ὅποια τὰ ἑλληνικά γράμματα παριστάνονται σάν μολυσματικὴ ἀσθένεια, ποὺ ἀπειλεῖ τὴν ἴδια τὴν ὕπαρξη τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους: ἀπολοῦσι Ῥωμαῖοι τὰ πράγματα, γραμμάτων Ἑλληνικῶν ἀναπλησθέντες.

Demetrios E. Koutroubas, *Die Haltung der Römer gegenüber der griechischen Kunst in der Zeit Catos des Älteren*

Die Zeit Catos des Älteren (234-149 v. Chr.) war entscheidend für die Existenz Roms und seine Herrschaft im Mittelmeerraum. Genauso entscheidend war diese Zeit für den Fortschritt des römischen Geistes und die Entwicklung der römischen Literatur und Kunst, die das Ergebnis der direkten Bekanntschaft und Nachahmung des griechischen Geistes und seiner Gegenüberstellung war.

Vor dieser Zeit gab es schon einen starken direkten oder indirekten (durch Etrurien) griechischen Einfluß auf die römische Kunst, der nach der Besetzung der griechischen Länder und dem Raub von Kunstwerken und Büchern, die nach Italien transportiert wurden, größer wurde. Dadurch ist in Rom der Strom des römischen Philellenismus und der Nachahmung der griechischen Lebensweise gewachsen. Dies verursachte eine Reaktion der römischen Konservativen. Diese —und besonders Cato der Ältere— fürchteten, daß die Einführung der griechischen Literatur und Kunst und die Nachahmung der Lebensart der Griechen sich fatal auf das Imperium Romanum auswirken würde.

Obwohl der Unterschied zwischen den verfallenen zeitgenössischen und den klassischen Griechen beachtet wurde und bawußt war und die Römer sich als Fortsetzer des klassischen Griechenlands fühlten, scheint Cato alle Arten der griechischen Kultur und Lebensweise zu verurteilen und zu verwerfen. Diese Haltung, die wahrscheinlich auch pythagoreische und stoische Wurzeln hat, entsprang hauptsächlich aus moralischen und politischen Gründen und aus Sorge um die Zukunft des römischen Staates. Denn er fürchtete, daß die durch Kunst und griechische Kultur verfeinerten und verweichlichten Bürger ihre *virtus* verlieren könnten, die nötige Voraussetzung für die Existenz der römischen *res publica* war.